

Σειρά ποντιακῶν λαογραφικῶν έκπομπῶν τοῦ Συλλόγου "Φάρος Ποντίων"
ἀπό τὸν Ραδιοφ.Σταθ.Μακεδονίας Ε.Ι.Ρ.

της δοξίλεται ότι ένα 'Επιπομπή 2α - 27-9-1969

... Σ H M A (μέ λύρα)

0.- Ποντιακοί άντελαλοι. Λαογραφική έκπομπή του Συλλόγου "Φάρος Ποντιων". Κείμενο και έπιμέλεια Στάθη Ευσταθιάδη.-

· · · · σέ μακρόσυρτο ήχο, κουδούνια ηλπ.. . . .

‘Αντίλαλοι... άναμνήσεις... νοσταλγίες.... καημοί

Βρισαδός . . . σέ γοργό ρυθμό, ήρωακό

, Αθάνατοι ποντιακοί θρύλοι και παραδόσεις

τό σῆμα σβήνει

Ο.- Φίλοι άκροαταί, τά λαογραφικά στοιχεῖα, που αναφέρονται στή ζωή τῶν Ποντίων, βρίσκονται σέ αμεση σχέση μέ τήν ἀρχαία Ἑλληνική παράδοση. Οι ἀρχαῖοι "Ἑλληνες, που ἀποικησαν, τόν Πόντο, διετήρησαν καὶ στή νέα τους πατρίδα τίς παραδόσεις, τά ήθη καὶ τά εἴθιμά τους.

Πίστευαν οι ἀρχαῖοι "Ελληνες σέ πολλούς θεούς." Ο κάθε τομέας τῆς ζωῆς προστατεύοταν ἀπό ἕνα ώρισμένο θεό. Ο Ποσειδώνας, π.χ., ἦταν δοκιμαστής τῶν ναυτικῶν. Η Ιαρτεμις, θεά τοῦ κυνηγιοῦ. Η Αφροδίτη^{τηγάνιον} τῶν ἔρωτα καὶ πολλοί θεοί, πολλές έξουσίες καὶ δικαιοδοσίες.

Μέ τόν χριστιανισμό διάρχατος Ἑλληνικός πολυθεϊσμός καταργεῖται. Καὶ δῆμως, στήν ἀντίληψη καὶ συνείδηση τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ἡ Ιδιαίτερη θεᾶς η προστατευτική δύναμη για κάθε τομέα τῆς ζωῆς ἀποτελεῖ ζωτική ἀνάγκη. "Ἐτσι, ἔχομε τούς διαφόρους ἀγίους, πού ἡ λαϊκή πίστη τοποθετεῖ τόν καθένα σέ μια Ιδιαίτερη οὐράνια θέση. Ἀπό ἐκεῖ ἐπιβλέπει τόν εἰδικό τομέα τῆς ζωῆς καὶ παρέχει Ιδιαίτερη προστασία στούς ἀνθρώπους ὧρισμένου ἐπαγγέλματος, δραστηριότητος ήλπ. Προστάτης τῶν ναυτικῶν, π.χ., εἶναι τώρα δ ἄγιος Νικόλαος, πού διαδέχεται τόν Ποσειδῶνα.

· Η δημιουργία πολλῶν ἀγιοτήτων δέν ἀπορρέει βέβαια ἀπό τὴν λαύ-
κη φαντασία. · Αποτελεῖ ιερό ἔργο τῆς ἐνκλησίας. Πρός τούς ἀγίους τῆς
ἐνκλησίας καὶ μόνον πρός αὐτούς συγκεντρώνει τὴν πίστη του δ λαός,
ὅμως στὴν λαζανή φαντασία ἐπέζησαν καὶ ὥρισμένες ἄλλες θεότητες. · Η
δημιουργία τους ἀνάγεται στὴν προχριστιανική περίοδο. Δέν υπάρχει
βέβαια σ' αὐτές τις θεότητες θρησκευτική πίστη τοῦ λαοῦ, δ διοτος
ὅμως δέν τις ληστρονεῖ. Οι θεότητες αὐτές εἶναι συνυφασμένες μέ νόρι-
σμένα τραγούδια, ἥθη καὶ ἔθιμα, πού ἔχουν οἱ ποιηταὶ σχέση μέ διάφορες
ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς.

Γιά μιά προχριστιανική θεότητα, πού διατηρήθηκε άπό τήν ποντιακή παράδοση, θά σᾶς μιλήσωμε σήμερα. Η διατήρηση καί διαιώνισή της διφεύλεται σέ ενα ποντιακό δημοτικό τραγούδι, πού έξακολουθεῖ ακουόμενο ἐπὶ αἰῶνες.

· · · · · λύρα σέ ύπδηρουση · · · · ·

· Η Λεμόνα. Εἶναι τό ποντιακό τραγούδι, πού εἶναι γνωστό καί στούς μή ποντίους αιδημη. "Ομως, ή χιλιοτραγουδισμένη Λεμόνα έχει πάραπονο, δτι δέν τήν γνωρίζει καλά δ ιόσμος..."

Περνοῦσε δάση καί λειβάδια διαβάτης. Κάπου, στήν άκρη μιᾶς βρυσούλας, στεινταν ύπερηφανο τό δέντρο...

"Εστεινεν δέντρον καί μέγαν, σά νεράντζια φορτωμένον

"Επλωσα νά παίρω έναν κι' έχολιάστεν ή Λεμόνα:

"Από τήν νεραντζιά νεράντζι έκοφε διαβάτης καί θύμασε ή Λεμόνα: ...

"Ο διαβάτης δίνει έξηγήσεις καί παίρνει δριο. βάτης άγγιξε

Μονάχα ένα νεράντζι έκοφα. Τίποτε άλλο.

Κι' ἄν έμάραινα φυλλόπον, νά μαραίνεται τό φόπο μ'

Κι' ἄν έτσάκωσα ηλαδόπον, νά τσακούσται τό χερόπο μ'

· · · · · ή λύρα σταματᾶ · · · · ·

ο.-

Θύμασε ή Λεμόνα. Ποιά Λεμόνα; Τό δέντρο ή λεμονιά; Μήπως μάποια η οπέλλα, πού τήν ἔλεγαν Λεμόνα; Άλλα γιατί νά θυμώση ή Λεμονιά, αφού δ διαβάτης νεράντζι από τή νεραντζιά έκοφε; Καί ή άλλη σκέψη δέν πειθεῖ. Εἶναι πολύ αύθαίρετη ή τοποθέτηση η οπέλλας μέσα στό δάσος, αφού κανένα άλλο στοιχεῖο τοῦ ἀσματοց δέν παρέχει έρεσμα γιά τή θεμελιώση καί τής πιό ύπερβολικῆς ποιητικῆς φαντασίας.

· Η ἐπίπονος έρευνα τοῦ θέματος ώδηγοῦσε σέ βαθύτερες έννοιες καί νοήματα, άλλα έχρειαζοντο έπαρκη άποδεικτικά στοιχεῖα.

"Ενας ποντιακός στίχος λέει: ...

· Ο "Ηλεν έβασιλεψεν, σή μάναν ἀτ' μερέαν

"Ένα δημοτικό θρακικό τραγούδι ἀρχίζει έποι:

λεισ σου, ο "Ηλιος πάει στή μάνα του, πάει νά βασιλέψῃ..."

Ρωτώντας γέροντες καί γερόντισσες, ἀν ύπάρχει λατινή παράδοση, δτι δ ήλιος έχει μάνα ηλπ., πήραμε τήν άπαντηση, δτι καί δ ήλιος έχει μάνα καί τό φεγγάρι καί όλα τά πράγματα στή φύση. Καί τό ποτάμι έχει μάνα, "τή ποτάμι ή μάνα", πε γαδο μά να ηλπ. Η αειμνηστη γερόντισσα Σοφία Εύσταθιδου από τήν Κοικινιά Κιλικίς, πού καταγόταν από τήν Αργυρούπολη τοῦ Πόντου, μᾶς έδινε αύτές τίς διαβεβαιώσεις

μέ πλήρη πεποίθηση ναί μέ τρόπο συγκινητικό.

Μέ τό βασιλεμα τοῦ ἥλιου πέφτει ἡ δρόσος. Αναζωογονεῖται ἡ πράσινη φύση. Τόν παίρνει στήν ἀγκαλιά της τόν ἥλιο, ἡ μάνα του στή Δύση...

Δέν θά θεωρούσαμε **φλοιοληρωμένο** τό συμπέρασμά μας, ἐάν δέν εἶχαμε ἀνακαλύψει μιά νέα παραλλαγή τοῦ ἀσματος. Στήν παραλλαγή αὐτή υπάρχει ἔνας ἀνδρη στήχος στό τραγούδι, δ τελευταῖος στήχος, πού ἡταν ἄγνωστος μέχρι τότε..

· Ο διαβάτης, ἀφοῦ δριζεται πρός τήν Λεμόνα, ὅτι οὕτε φύλλο μάρανε οὕτε ιλωνάρι ἔσπασε, καταγγέλλει τήν ἥλιο ναί τόθ ἀγέρα.

· Ο ἥλεν μαραΐν' φυλλόπα κι' ἀγέρα τσαιών' **καδόπα**

Οι διαβεβαιώσεις τῶν ζωντανῶν φορέων τῶν ποντιακῶν παραδόσεων, ὅτι γιά κάθε πρᾶγμα στή φύση, ναί γιά τό πιό ἀδήμαντο, ύπάρχει ἀδρατη θεία προστατευτική δύναμη, εὗρισκαν μέ τόν ἀνακαλυφθέντα στήχο πλήρη θεμελίωση. Η Λεμόνα; πού θύμωσε γιατί δ διαβάτης ἄγγιξε ἔθα δέντρο, εἶναι ἡ μάνα τοῦ ἥλιου. Η θεά πού προστατεύει τά δέντρα, τό πράσινο γεννιά. Εἶναι ἡ ἥλιο μάνα, ἡ λεμόνα, λεμάνα, λεμόνα.

· Ο διαβάτης λοιπόν καταγγέλλει στήν ἥλεμάνα, στήν Λεμόνα, τόν γιό τής τόν ἥλιο...

· Ο ἥλεν μαραΐν' φυλλόπα... Αὐτός μέ τήν κάφα του μαραΐνει τά φύλλα ναί τά λουλούδια, δ γιός σου θεά Λεμόνα.

· Η συγκίνηση τοῦ διαβάτη **εξηγεῖται**. Ήταν τόσος δ σεβασμός ναί ἡ ἀγάπη πρός τή φύση, τά δέντρα ναί τά λουλούδια, ώστε ἡ λαϊκή φαντασία ἐπλασε **ξεχωριστή** θεά γιά τήν προστασία τους. Κάτω ἀπό τήν εξουσία τής θεᾶς Λεμόνας, οι φυσιολάτρες τής παλιᾶς ἐποχῆς **ἔστεκαν** μέ σεβασμό ἀπέναντι στήν πράσινη φύση ναί **έκινοῦντο** πανευτυχεῖς μέσα στό παραδεισένιο περιβάλλον τής.

Γεμάτη συγκίνηση ἡ ἀπολογία τοῦ κατηγορουμένου διαβάτη: Μή μέ καταδικάζης θεά Λεμόνα, μάνα τοῦ "Ηλιου. Μονάχα ἔνα νεράντζι ήταν δ πόθος τής φυχῆς μου. Τίποτε δέν . ἔθιξα ἀπό τό καταπράσινο βασιλειό σου, τήν ὥρανα φύση μέ τά δέντρα ναί τά λουλούδια τής. Δράστης εἶναι δ γιός σου δ ἥλιος, πού μαραΐνει μέ τήν κάφα του τά φύλλα, πρέπει στήν ἀγκαλιά σου ναί βασιλέψη." Ενοχος ναί δ ἀγέρας, πού σπάζει τούς ιλώνους τῶν δέντρων.

..... ΛΥΡ - ΤΡΑΓ

Κατ' πρῶτα δίστιχα τῆς ἀγάπης πάνω σέ σκοπό τῆς περιοχῆς Κάρας. Εἶναι γνωστή ή Ιστορία τῶν Ποντίων αὐτῆς τῆς περιοχῆς. Η μετακίνησή τους έδω ἀπό διάφορες περιοχές τοῦ Πόντου ξύλινε τὸ I878. Τὸ I920-22 ἐπαναπατρίστηκαν οἱ Καρσαῖοι, ὅπως καὶ ὅλοι οἱ Πόντιοι, στὴν Ἐλλάδα.

Οἱ Πόντιοι τῆς περιοχῆς Κάρας ικάτησαν πιστά τίς ποντιακές παραδόσεις, τούς χορούς καὶ τὰ τραγούδια.

‘Ο ρυθμός τοῦ σκοποῦ, πού θά ἀκούσετε, εἶναι ἀργός. Ο σχετικός χορός εἶναι πολύ ἀπλός. Όνομάζεται "μονόν διμάλ". "Ἐνα βῆμα πίσω, δύο βήματα ἔμπρός.

..... ΔΥΡ - ΤΡΑΓ

Ο.- ‘Ο χορός "τίκη" παίζεται καὶ σέ γοργό καὶ σέ ἀργό ρυθμό. Στὴν τελευταία περίπτωση παίζεται μᾶλλον γιά νά καλύψῃ ἀνάγκες τραγουδιοῦ καὶ δχι χοροῦ. Ο σκοπός τότε γίνεται τραγούδι ἐπιτραπέζιο, καθιστικό, “οπου οι ἀπλοὶ ἀνθρώποι τραγουδοῦν μέ συγκίνηση τίς χαρές καὶ τούς καημούς των.

‘Ο σκοπός, πού θά ἀκούσετε, εἶναι τῆς περιοχῆς Κρώμυνης. Δέν ἡταν ἄγνωστος καὶ σέ ἄλλες περιοχές τοῦ Πόντου.

..... ΔΥΡ - ΤΡΑΓ

Ο.- Στή συνέχεια τοῦ προγράμματός μας θά σᾶς μεταδώσωμε τόν χορό "τίκη" σέ γοργό ρυθμό. Η μελαδία εἶναι τῆς περιοχῆς Ματσούνας. Όπως ὅλες οἱ μελαδίες τῆς Ματσούνας, ἔτσι καὶ τούτη, εἶναι παθητική, γεμάτη αἰσθημα. Ανάλογο εἶναι καὶ τό περιεχόμενο τῶν τραγουδιῶν, πού θά ἀκουστοῦν.

..... ΔΥΡ - ΤΡΑΓ

Ο.- ‘Υπάρχουν ποντιακοί σκοποί, πού ἀναφέρονται σέ διάφορα ἐπεισόδια τῆς ζωῆς. Μερικοί εἶναι καθαρῶς χορευτικοί, ἐπιτραπέζιοι καὶ πλ. Εχομε καὶ σκοπούς εἰδιούς, πού τραγουδιοῦνται ἀπό τούς γλεντοπόους, ὅταν βρίσκονται στό δρόμο καὶ βαδίζουν εἴτε φτιά τό υψηλόπαρμαν εἴτε για νά προπέμφουν οἱ ποιοι, πού ξεκινᾶ γιά τήν ξενιτειά. Ενας ὄδοιπορικός σκοπός ἀνολούθει τώρα.

“Απάν’ σ’ ἄλογον εἶμαί”. Εἶναι δὲ τίτλος τοῦ τραγουδιοῦ, πού ἀνήκει στὴν περιοχή Τραπεζούντας.

..... ΔΥΡ - ΤΡΑΓ

Ο.- Πυρρίχιος χορός "Σέρα". Χορός παμποντιακός. Πολεμικός χορός. ~~Επεισόδια~~. Χορεύεται μονάχα ἀπό ἀνδρες. Εχει τρία βασικά ἐπεισόδια: Τό προπαρασκευαστικό ἐπεισόδιο πρίν ἀπό τή μάχη. Η ὥρα τῆς μάχης, ὅπου τό κύριο μέρος τοῦ χοροῦ. Τέλος, τά ἐπινίνεια μετά τή μάχη.

Σέ αλλη μας έκπομπή θά μιλήσωμε καὶ γιὰ τὸ αἰσθηματικό περιεχόμενο του ἴδιου χοροῦ.

Πυρρίχιος χορός Θά τόν ἀκούσετε μέ αγγεῖον, ἀσιδ.

..... ἀσιδς

O.- Εδῶ τελειώνει ἡ έκπομπή μας.-Κοντά σας καὶ πάλι τὴν ἔρχομενη ἐβδομάδα τὴν ἴδια μέρα καὶ ὥρα.

..... ~~ΣΗΜΑ~~ (μέ λύρα)

..... σέ μακρόσυρτο ἥχο, ουδούνια ηλπ. καὶ ἀκολούθως ονοφρικό καπνοί σῆμα

O.- Μετεδόθη ἡ λαογραφική έκπομπή "Ποντιακοὶ ἀντίλαλοι" τοῦ Συλλόγου "Φάρος Ποντιῶν". Κείμενο καὶ ἐπιμέλεια Στάθη Εὔσταθιάδη.-

..... τό σῆμα σβήνει

O.- Μήταιοι ἄνθρωποι, τέ λαογραφικά στοιχεῖα, ποὺ ἀναπέονται στὴ ζωὴ οἰκεῖα, βρίσκονται πέ δραση σχέση μὲ τὴν Δραστικὴν παράστασιν δραχαῖοι. Τολμεῖται ποὺ ἀποικοδομή, τὸν πόνον, ουστίσσαν καὶ στὴ σούση πατρόβα τὰς παραδόσεις, τὰ μέντα καὶ τὰ ἑπτά τους.

Διετίσανταν οἱ δραχαῖοι. Στάκνεις οὐ πολλούς οἶσαν, τὸ μῆδε τορβάς της Οὐρανού πεποτευθεῖσαν ἦν. Αποτελέσθη θεός. Ο Πορειανός, π.χ., ἦταν ὁ θεός της Καρδασσού, πρωτάρχη της ουτιών. Η Ζωτερία, θεός τοῦ παντούντος, οὐ περιττή τοῦ ζωτικοῦ οὐδὲ πολλοί θεοί, πολλοί θέρουσίσσει καὶ θύλακοι οὖσει.

Λέ τὸν ψευτανίσμοντὸν δραχαῖος ἔλληνινδε πολλεῖτοδε καταρυτήν, καὶ ζῶμε, οτερὴ ἀντίληψη καὶ συνείδηση τοῦ ἔλληνικοῦ θεοῦ ἡ ἴδια περι πατέρων προστατευτικῆς οὐγαμη για, μῆδε τομές τῆς ζωῆς ἀκοτελεῖσανται τούτην. Βιοτ. Λύκαι τούς διαφέρους φύταις, ποὺ ἡ λαϊκὴ ποτητικὴ ζωὴ μέτινα σὲ μὲν ἴδιατερη οὐράνια θέση. Ακό δικτὶ θηριῶν τοῦ εἰρηνικοῦ τοπίου τῆς ζωῆς καὶ παρέχειται ἴδιατερη προστασία στοῖχος θυράποντος θαυμάτων ὄντας θεός, δραστηριότητος ηλπ. προσκάτικης λαϊκωτητης, π.χ., εἴκατε τώρα ἡ ἀγιος Ιησούλαος, ποὺ διατέχεται τὸν Πατριαρχά.

"Ε θημιουργία πολλῶν ἀγιοτήτων δέν διπορρέει βέβαια ἀπὸ τῆ λαϊκῆ φαντασία. Ἀποτελεῖται τερδέρρη τῆς ἔκκλησίας. Πρός τούς ἀγίους τῆς δικαίουσίας καὶ μόνον τρόπος αὐτοῖς συγκεντρώνει τὴν πλευτὴ του δ λαός, διαίστας στὴ λαϊκή ουντακία ἐπέζησαν καὶ ἐφρισμένες· ἀλλες θεότητες." Η δημιουργία τους δημιεύεται στὴν προχριστιανική περίοδο. Δέν θηράχει βέβαια σ' αὐτές τῆς θεότητες θρησκευτικῆ πίστη τοῦ λαοῦ, δ διπλοῖς δέν τις ληφορούετ. Οι θεότητες αὐτές εἶναι ουνυφασμένες μέθρισμα τραγουδία, μηδὲ καὶ τέμα, ποὺ δύσουν κάπετα σχέση μέθριφορέας ἐκόπλαστα τῆς ζωῆς.